

Bokanmälningar

Mats Larsson och David Lundberg: Den transparenta ekonomin – strategier för den nya elektroniska marknaden.

SNS Förlag, Stockholm, 2000, 255 s

Jag läste stora delar av *Den transparenta ekonomin* under en mycket lång eftermiddag på Birminghams flygplats. Mina förhoppningar om att kunna ta ett tidigare plan än det jag bokat grusades snabbt – tjänstemannen kunde med blicken fäst vid skärmen vänligt men bestämt meddela att jag för att åka tidigare måste köpa en ny biljett. Denna väntan trots lediga platser förefaller mig vara ett exempel på en typ av ineffektivitet som inte kommer att elimineras av teknisk utveckling i form av elektronisk handel; hårda biljettregler hjälper flygbolagen att utnyttja och planera kapacitet samt att prisdiskriminera. Situationen utgör därmed också ett motexempel mot den framtidsvision enligt vilken hela världen kommer att fungera som Bokus.com när alla blivit riktiga Internet-användare.

Den transparenta ekonomin är inte en bok som torgför någon av de mer infantila varianterna av denna vision, utan en bok som på ett genomtänkt sätt diskuterar hur såväl företag som samhället i stort kan och bör agera när Internethandeln växer i storlek och betydelse. Icke desto mindre kan man understundom skönja just denna vision. Ett mer iögonenfallande drag är emellertid den okonventionella samhälls-ekonomiska analys som avslutar boken.

Bokens fokus är konsekvenserna av elektronisk handel. Framställningen in-

leds med en allmän bakgrunds- och syftebeskrivning där författarna markerar vikten av att inte överdriva konsekvenserna av Internet, liksom sin tonvikt på indirekta konsekvenser av elektronisk handel för organisationer och samhälle. Efter att ha angett ett antal genomgående ”antaganden” går man vidare till att beskriva ”fyra grundläggande koncept” bland vilka man finner begreppen ”värdelandskap” och ”dynamiska strukturer”. Det första av dessa används för att markera att elektronisk handel inte lyder ”den geografiska marknads” lagar utan har fördelen att ”alla erbjudanden är lika nära”. Det andra, ”dynamiska strukturer”, betecknar mjukvaran i företag som bedriver elektronisk handel och är ägnat att markera att verksamhet som utnyttjar denna mjukvara kan expandera till mycket låg (marginal)kostnad – som exempel används Bokus expansion från den svenska marknaden till övriga nordiska marknader.

Efter en kort diskussion kring varför utvecklingen dröjer ägnas en stor del av boken åt en indelning av företags ”väg mot den transparenta marknaden” i fem steg som sedan diskuteras i viss detalj. Lite grovt befinner sig ett företag i steg 1 om det använder Internet för informationsspridning, och i steg 2 om det dessutom utnyttjar Internet för att etablera kanaler till sin omgivning. Företag som bedri-

ver delar av sin verksamhet på den elektroniska marknaden befinner sig i steg 3, medan företag som är helt anpassade till denna marknad befinner sig i steg 4; som exempel anges att Bokus kan anses befinna sig i steg 3 p g a att man utnyttjar många konventionella lösningar för sin distribution, medan Amazon.com kan anses befinna sig i steg 4 då man brutit traditionella branschindelningar. Steg 5 betecknar en situation där ett företag och hela dess omgivning till fullo följer den elektroniska marknadens logik.

Bokens sista del behandlar ”samhällets signaler”. Framställningen diskuterar först de samhälleliga konsekvenserna av successivt ökad elektronisk handel, och ställer sedan frågor kring hur utvecklingen bäst möts. Inledningsvis förs diskussionen i relativt konkreta termer kring strukturomvandling i handel och distribution; t ex återkommer man ofta till det minskade behov av ytor för affärslokaler man förutser. När det gäller de något mindre omedelbara konsekvenserna blir diskussionen mer vidlyftig. En kort sammanfattning är att man förutser kraftigt minskad efterfrågan för både kapital och arbetskraft då framför allt handeln, men även stora delar av ekonomin i övrigt, effektiviseras dramatiskt; man förutser också ett dramatiskt fall i BNP av samma skäl. Anledningen är att utvecklingen p g a de ”dynamiska strukturer” som nämnts ovan genererar få nya arbetsuppgifter. Av samma skäl – existensen av ”dynamiska strukturer” – förutser man att det i framtiden inte kommer att finnas marknadsdominerande företag; Microsofts framgångar tillskrivs att det byggts upp på en geografisk marknad. I bokens avslutande kapitel diskuteras diverse politiska val utan några ställningstaganden.

Det är på många sätt beundransvärt av författarna och förlaget att ge ut en bok som vänder sig till en bred publik med en seriös diskussion av hur ekonomin och samhället påverkas av elektronisk handel. Jag tror också att provocativa framtids-scenarier är värdefulla i det offentliga

samtalet om den samhällsomvandling som följer i den nya teknikens kölvatten. Författarnas egen erfarenhet av IT-relaterad konsultverksamhet bidrar till att göra boken intressant. Bokens styrka är att den är provokativ och utmanande. Den ställer frågor som borde få större plats i det offentliga rummet. Dessutom är den lättläst och relativt välskriven. Svagheten är en tunn och spekulativ analys baserad på upprepning av ett fåtal exempel.

Mina invändningar mot bokens analys av utvecklingen gäller framför allt två saker. För det första finns en stor lucka i resonemangen kring hur Internet sänker transaktionskostnader och minskar friktion i ekonomin. För det andra drivs den samhällsekonomiska analysen av ett tankefel. Låt mig börja med det sistnämnda. Tanken att effektiviseringar leder till att jobb försvinner och att BNP sjunker är – åtminstone så som den är formulerad i boken – fel. Felet ligger i att den logik enligt vilken inkomster är lika med utgifter i ekonomin förbises.¹ Om elektronisk handel minskar behovet av arbete i samhället med 50 procent (vilket nämns som en rimlig gissning) så kommer inte bara en massa löneinkomster att försvinna, utan även utgifterna för detta arbete. De företag och individer som gör denna besparing kommer rimligen att använda dessa resurser på annat sätt – t ex till att arrangera mer påkostade konferenser, bygga till sina sommarstugor och köpa större teveapparater – och om man tror att marknader fungerar i övrigt kommer prismekanismer att se till att såväl arbete som kapital används på ett rimligt sätt. Det är givetvis inte säkert att marknadsmekanismer kommer att hantera de strukturproblem som ökad elektronisk handel leder till på ett effektivt sätt, men bokens analys ger ingen vägledning härvidlag; argumentationen består i allt väsentligt i uppräkn-

¹ Detta argument är ämnet för Paul Krugmans essä ”The Accidental Theorist” som finns att läsa på <http://slate.msn.com/dismal/97-01-23/dismal.asp>.

ning av exempel på rationaliseringsmöjligheter.

Den första av de invändningar mot bokens analys som antyddes ovan gäller frågan om vilka transaktionskostnader i vid mening som kommer att finnas i en ekonomi med omfattande elektronisk handel. Ett genomgående tema i boken är ett par exempel på hur elektronisk handel visat sig fungera väl, exempel som i huvudsak handlar om homogena varor där kvalitetsaspekter är någorlunda kontrakterbara. Bokus expansion i Norden och Amazons expansion från böcker till cd och leksaker nämns ett otal gånger, liksom det sätt på vilket General Electric effektiviserat sina inköpsrutiner för (som det framgår på ett ställe) enkla, standardiserade komponenter. Enda undantaget är exemplet BilDirekt.se där begagnade bilar annonseras på Internet tillsammans med ett testprotokoll från Svensk Bilprovning; detta exempel är intressant men det förefaller som om denna typ av effektiviserad annonsering inte har de genomgripande konsekvenser man målar upp i övrigt.

Extrapolationen från dessa exempel med homogena varor till genomgripande effekter på marknader och samhälle blir med nödvändighet ganska spekulativ och inte helt övertygande. På ett ställe nämns t ex förmedling av barnvakter som ett exempel på en tjänst där elektroniska lösningar har potential att vara värdefulla. Författarna argumenterar vidare för att den transparenta marknaden kommer att utmärkas av allt mer individualiserade erbjudanden till konsumenter; samtidigt argumenterar man för att den kommer att utmärkas av hård konkurrens och en minskande betydelse för varumärken. Jag tror att författarna har rätt på den första punkten men fel i övrigt. Företag visar redan stor uppfinningsrikedom vad gäller att möta konsumenternas möjligheter att informera sig; t ex används sofistikerade rabatt- och bonussystem med ambitioner att involvera så mycket av konsumentens inköp som möjligt för att göra det oattraktivt att byta säljare. Vidare är det trots

Internet mycket kostnadskrävande för en enskild konsument att informera sig, särskilt i ljuset av det uppenbara verifieringsproblemet som mycket av den information som finns där är behäftad med. Varumärken (på produkter eller "informationsmäklare") torde därför förbli ett viktigt sätt att hushålla med sådana resurser. Av samma skäl tror jag, i motsats till författarna, att möjligheten för "vem som helst" att etablera sig globalt över en natt kommer att vara en chimär. Mina gissningar är inte nödvändigtvis bättre än författarnas, men jag är fundamentalt övertygad om att transaktionskostnader i vid mening kommer att vara minst lika viktiga i framtidens ekonomi som i dagens, och att olika snedvridningar i form av t ex "dyra" märkeskläder och "onödiga" väntetider på Birminghams flygplats kommer att bestå. *Den transparenta ekonomin* har inte ändrat denna övertygelse.

FREDRIK ANDERSSON
docent i nationalekonomi
vid Lunds universitet